

Received: 03 July 2026. Accepted: 05 August 2026. Published: 30 September 2026.

Information about the authors:

Fang Yuqi – PhD student, Dalian University of Foreign Languages (China, Dalian, Liaoning Province), Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, 050010, Almaty, 30 Kazybek bi Str., tel.: +77762676320, e-mail: yuqifang128@gmail.com.

Kalimoldayeva Ardak Kenesbayevna* – Doctor of Pedagogical Sciences, Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, 050010, Almaty, 30 Kazybek bi Str., tel.: +77782210038, e-mail: ardak.kenesbay@gmail.com.

Abilmazhinova Oryngul Slyambekovna – PhD, Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, 050010, Almaty, 30 Kazybek bi Str., tel.: +77757226772, e-mail: oryngul.a72@mail.ru.

Li Yelena Dmitriyevna – Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Department of preschool and primary education, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan, 110000, Kostanay, 47 Baitursynov Str., e-mail: li.d14@mail.ru.

Фан Юйци – PhD докторант, Далянь шет тілдер университеті (Қытай, Далянь қаласы, Ляонин провинциясы), Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, 050010 Алматы қ., Қазыбек би көш. 30., тел.: +77762676320, e-mail: yuqifang128@gmail.com.

Калимолдаева Ардак Кенесбаевна* – педагогика ғылымдарының докторы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, 050010 Алматы қ., Қазыбек би көш. 30., тел.: +77782210038, e-mail: ardak.kenesbay@gmail.com.

Абильмажинова Орынгуль Слямбековна – PhD, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, 050010 Алматы қ., Қазыбек би көш. 30., тел.: +77757226772, e-mail: oryngul.a72@mail.ru.

Ли Елена Дмитриевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының меңгерушісі, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, 110000 Қостанай қ., Байтұрсынов көш. 67, e-mail: li.d14@mail.ru.

Фан Юйци – PhD докторант, Даляньский университет иностранных языков (Китай, город Далянь, провинция Ляонин), Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан, 050010 г. Алматы, ул. Казыбек би 30., тел.: +77762676320, e-mail: yuqifang128@gmail.com.

Калимолдаева Ардак Кенесбаевна* – доктор педагогических наук, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан, 050010 г. Алматы, ул. Казыбек би 30., тел.: +77782210038, e-mail: ardak.kenesbay@gmail.com.

Абильмажинова Орынгуль Слямбековна – PhD, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан, 050010 г. Алматы, ул. Казыбек би 30., тел.: +77757226772, e-mail: oryngul.a72@mail.ru.

Ли Елена Дмитриевна – кандидат педагогических наук, заведующая кафедрой дошкольного и начального обучения, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, Республика Казахстан, 110000 г. Костанай, ул. Байтұрсынова 47, e-mail: li.d14@mail.ru.

XFTAP 16.01.11

ӨОЖ 81.33

<https://doi.org/10.52269/SEPT2632279>

МОНОТІЛДІ БАЛАНЫҢ ПАЙДА БОЛМАУ СЕБЕПТЕРІ МЕН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Шакенова М.Ж.* – PhD докторант, перминология бөлімінің кіші ғылыми қызметкері, Ш. Шаяхметов атындағы «Тіл-Қазына» ғылыми-практикалық орталығы, Астана қ., Қазақстан Республикасы.

Алпысбай Ә.Р. – PhD докторант, ғылыми қызметкер, «Bilim Innovations Group» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі, Алматы қ., Қазақстан Республикасы.

Әбсадық А.А. – филология ғылымдарының докторы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Қазақстан аумағында монотілді баланың пайда болмауының көптеген факторлары бар: тарихи фактілер, қазіргі балалардың тұтынатын контенті және т.б. Зерттеудің негізгі өзектілігі – монотілді баланың пайда болмау себептерін нақты ажыратып, соның негізінде тиімді

шешімін ұсыну. Сол арқылы зерттеу жұмысының негізгі мақсаты айқындала түседі: балаларға арналған контентті кішірек кезеңнен бастап қамтамасыз ету арқылы баланың ойлау жүйесі мен тілі ана тілінде қалыптасып шығуына мүмкіндік туындайды. Зерттеу жұмысы келесідей міндеттерден тұрады: ең алдымен, монологті баланың пайда болмауын нақты көрсету; екіншіден, балалардың қызығушылығынан қазақ тілінде контент ұсынуға бағыттау; үшіншіден, контент жасауда қазақ фольклорынан бастау алатын шығармалар мен көне жәдігерді жаңғырту. Дәл осы мақсатпен міндет нақты ажыратылған жағдайда балалардың ойлауы мен сөйлеу тілі қазақ тілінде қалыптасары сөзсіз. Зерттеудің басты құндылығы – қазақ шығармалары негізінде балаларға қажетті контентті сауатты формада ұсыну. Бұл орайда мақал-мәтел, жұмбақтардан бастап, «Қырымның қырық батырын», «Алпамыс батыр», «Қобыланды батыр» жырларын заманауи формада әрі қызықты форматта бере аламыз. Бұл тілдік саясат тұрғысынан да, балалардың қазақ мәдениетімен, салтымен де жан-жақты тануына, қазақ образдарына еліктеп, қазақша ойлауына бірден-бір көмегін тигізері анық.

Түйінді сөздер: монологті бала, шешу жолдары, тіл саясаты, қазақ тілі, бала психологиясы.

ПРИЧИНЫ ОТСУТСТВИЯ МОНОЯЗЫЧНОГО РЕБЁНКА И ПУТИ РЕШЕНИЯ

Шакенова М.Ж.* – PhD докторант, младший научный сотрудник отдела терминологии, Научно-практический центр «Тіл-Қазына» имени Ш. Шаяхметова, г. Астана, Республика Казахстан.

Алпысбай Ә.Р. – PhD докторант, научный сотрудник, Товарищество с ограниченной ответственностью «Bilim Innovations Group», г. Алматы, Республика Казахстан.

Әбсадық А.А. – доктор филологических наук, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

На территории Казахстана существует множество факторов, препятствующих формированию монологичного ребёнка, включая исторические условия и контент, потребляемый современными детьми. Актуальность исследования заключается в чётком выявлении причин отсутствия монологичия и разработке на этой основе эффективных путей решения. Основная цель исследования состоит в обеспечении детей контентом на казахском языке с раннего возраста, что создаёт условия для формирования мышления и речи ребёнка на родном языке. Задачи исследования включают: определение причин отсутствия монологичного ребёнка; ориентацию интересов детей на потребление казахскоязычного контента; использование при создании контента произведений казахского фольклора и элементов древнего культурного наследия. Реализация данных целей и задач способствует формированию мышления и устной речи детей на казахском языке. Научная ценность исследования заключается в грамотном представлении детского контента на основе казахских произведений в современной и привлекательной форме. Использование пословиц, загадок и эпических произведений, таких как «Қырымның қырық батыры», «Алпамыс батыр», «Қобыланды батыр», способствует реализации языковой политики, приобщению детей к казахской культуре и формированию казахского языкового сознания.

Ключевые слова: монологичный ребёнок, пути решения, языковая политика, казахский язык, детская психология.

REASONS FOR THE NON-EMERGENCE OF A MONOLINGUAL CHILD AND WAYS OF ADDRESSING THEM

Shakenova M.Zh.* – PhD student, Junior Researcher, Department of terminology, Sh. Shayakhmetov National Scientific and Practical Center “Til-Qazyna”, Astana, Republic of Kazakhstan.

Alpysbay A.R. – PhD student, Researcher, Bilim Innovations Group Limited Liability Partnership, Almaty, Republic of Kazakhstan.

Absadyk A.A. – Doctor of Philological Sciences, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

There are several factors affecting the non-emergence of a monolingual child in Kazakhstan, including historical circumstances and the content consumed by modern children. The relevance of this study lies in clearly identifying these causes and proposing effective solutions. The main aim is to provide children with content from an early age, creating conditions for the development of thinking and language in the mother tongue. The objectives of the study are: first, to identify the causes of the non-emergence of a monolingual child; second, to direct children's interests toward Kazakh-language content; and third, to base content creation on works derived from Kazakh folklore and the revival of cultural heritage. Achieving these objectives ensures the formation of children's thinking and oral skills in Kazakh. The value of the study lies in presenting child-appropriate content based on Kazakh works in a modern and engaging format. This includes proverbs, sayings, riddles, and epics such as Qyrymnyn qyryq batyry, Alpamys batyr, and

Kobylandy batyr. Such content supports language policy, fosters familiarity with Kazakh culture and traditions, encourages imitation of Kazakh images, and promotes thinking in the Kazakh language.

Keywords: monolingual child, ways of solution, language policy, Kazakh language, child psychology.

Кіріспе. Монотілді баланың пайда болуы себебі тікелей тарихи фактілерге телулі. Қазіргі кезеңде балалар тілінің өзге тілде шығуы елу жылда орын алған құбылыс емес. Мәселен, XIX ғасырдың ортасынан қазақ тілдік орта бірте-бірте өзгеріске ұшырай бастады. Басты себеп – Қазақ хандығының патша үкіметі құрамына толықтай кіруі. Хандықтың жойылып, ішкі жүйенің ыдырауы, жерді казактармен бөлісу, шаруашылық түрінің өзгеруі ұлт санасы мен тіршілігіне бірден сіңісіп, қабылданған жоқ. Ал XX ғасырдың орта тұсында КСРО құрылып, бұрынғы медреселер саны азайды да, орыс мектептерінің легі бірден көбейді. Одақ құрамына кіретін мемлекеттердің ортақ тілі ретінде орыс тілі бекітілген соң, ҚазКСР-дің өзінде ана тіліміздің жағдайы ушығып кетті. Бұндай астарлы саясат нәтижесінде XX ғасырдың соңында қазақтар қазақ тіліне қарағанда орыс тілін көбірек қолданды. Осының барлығы – сыртқы фактілердің әсері.

Осы зерттеудің мақсаты – Қазақстан аумағында монотілділікті қалыптастыру жолдарын нақты ажырату, соның негізінде қазақ фольклорынан басталатын әдеби жәдігерлерді жаңа форматта көрсетуге болатынын дәлелдеу.

Зерттеу міндеттеріне:

- тарихи фактілер негізінде монотілді баланың пайда болмау себептерін нақты көрсету;
- монотілді баланы қалыптастыруда контентке қажетті материалдармен қамтамасыз ету;
- заманауи форматта қазақ шығармаларын балаларға ұсыну жолын көрсету.

Деректер бойынша XIX ғасырда бір ғана Қостанай облысында **5811** қазақ орыс тілін меңгерген: «Қазақстанның солтүстік, солтүстік-батыс аймақтары орыс тілінің ауызекі сөйлеу стилін басқаларына қарағанда ертерек меңгере бастады. Николаев уезінде (қазіргі Қостанай облысы) орыс тілін білетіндер қатарында 4850 ер адам, 961 әйел адам тіркелген. Халық санағының материалдарына сүйенсек, орыс тілінің ауызекі сөйлеу формасын орыс қоныстарымен іргелес орналасқан қазақ қауымы игергені байқалған. Дала аймақтарының ішкері бөлігіне қарай ілгерілеген сайын орыс тілін меңгергендердің саны азая түседі. XIX ғасырдың ортасына қарай Қазақстанда орыс-қазақ мектептері ашылып, баспасөз органдары пайда бола бастады [1, 154]:

1-кесте. Қостанай облысында орыс тілін білетін адам саны

Болыс (волость)	Ер	Әйел
Меңдіғарын (Мендыгаринская)	732	177
Арга-Қарағай (Арга-Карагайская)	253	55
Сарай (Сарайская)	1980	255
Шұбар (Чубарская)	748	298
Дамбар (Дамбаровская)	269	27
Бірінші Аман-Қарағай (Первая Аман-Карагайская)	10	–
Екінші Аман-Қарағай (Вторая Аман-Карагайская)	45	–
Жетіқара (Джетыгаринская)	72	–
Суындық (Суундукская)	741	149
Барлығы	4850	961

Қазақтардың орыс тілін меңгере бастауы әлеуметтік қажеттіліктен туындады. Соған қарамастан, патша үкіметі алғашқы уақытта қазақтардың сауаттануына, олардың білім алуына барынша қарсылық көрсетті. Бұған 1830 жылы Орынбор әскери губернаторына келген хат дәлел: «Мен қырғыздарды (қазақтарды) отырықшыландыруды, оларды ағартуды және еуропалық халықтар иеленген өркениеттік деңгейге көтеруді көздейтін филантроптардың әсіреленген ұмтылысына әуес емесмін. Керісінше, мен қырғыздардың мәңгілікке мал шаруашылығымен айналысатын, көшпелі күйінде қалуын шын жүректен қалаймын» [2].

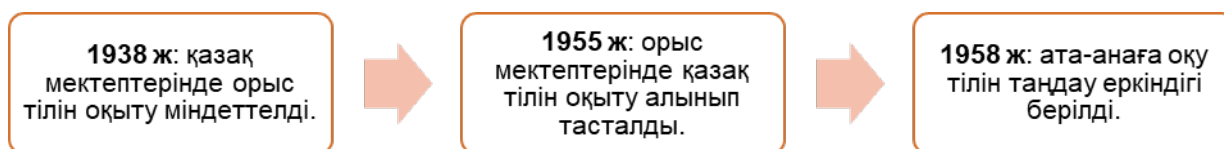
Комиссия төрағаларының қарсылығы көпке созылмады. Халықты жаппай билеу үшін сенімді әрі сауатты іс жүргізетін тілмаштар қажет еді. Билікке ие болған үкімет қазақ жеріндегі саясатын қазақтан шыққан азаматтар арқылы жүргізу мақсатында қазақ-орыс мектептері пайда бола бастады: «Қазақстан Ресей құрамына қосылғаннан кейін отарлық басқаруға Патша үкіметі саясатын Қазақстан аумағында жүргізе алатын білікті шенеунік қажет еді. Осыған байланысты Патша үкіметі қазақ ақсүйектерінің балаларына зайырлы білім беру мақсатында орыс-қазақ мектептерін аша бастады [3, б 8].

Орыстандыру саясатының нәтижесінде медреселердің легі жабылып, орыс-қазақ мектептері көптеп ашылды. Сондай мектептің бірі – 1841 жылы Жәңгір хан бастауымен ашылған орыс мектеп-пансионы. Мектепте 9-22 жас аралығында 25 қазақ білім алып, Неплюев кадет корпусына түсуге мүмкіндік алды. Сондықтан орыс тілі, арифметика, география, ислам діні («Закон магOMETанский»: иманшарт, Құранның жетінші бөлігі, Құран тәпсірі) және шығыс тілдері оқытылды. Мектеп 1848 жылға дейін

Жәңгір ханның тікелей қадағалауында болып, қазақ қоғамында ұлттық идеология мен адамгершілік тәрбиені насихаттауда үлес қосты [4, б 12]:

Мектептің басты ерекшелігі – оқушы тілін, ділін, дінін ұмытпай, еуропалық стандартша білім алып шығуы. Көп ұзамай Жәңгір хан өлімінен кейін мектеп үкімет тарапына өтеді де, қазақтармен бірге казактардың да білім алуына шектеу қойылмады. Бірақ бұл білім процесі ұзаққа созылмады. Яғни XIX ғасырдың ортасы тұсында конфессионалды (медресе) мектептерден гөрі орыс-қазақ мектептеріне сұраныс пайда болды. Бұл сұраныс экономикалық, саяси жүйеге тікелей байланысты. Басқарма тобы орыс тілді болғандықтан, қазақтар өздерінің балаларын орыс тілді мектепке жіберуі заңды. Білімді азамат қана қазаққа берілетін үлкен шен – тілмаш бола алады. Дәл осындай тенденция КСРО үкіметі кезінде ушығып түсті. Мәселен, 1938 жылы 5 сәуір қабылданған қаулыға сәйкес, қазақ мектептерінің барлығы орыс тілін оқуы қажет еді. Ондағы мақсат – КСРО құрамына кіретін барлық мемлекеттердің ортақ тілінің болуы; орыс тілі арқылы әртүрлі ұлт өкілдері бір-бірімен хабар алмасуға мүмкіндік тууы. Одан бөлек, 1858 жылы оқыту тіліне қатысты мемлекет тарапынан қаулы даярланады: «1958 жылы Н. Хрущев келесідей заңды қолданысқа енгізеді: «14-статья. Қазақ ССР мектептерінде оқыту оқушылардың ана тілінде жүргізіледі. Алайда балаларын қай тілде оқытатын мектепке орналастыру мәселесін өздері шешуге ата-аналардың правосы бар. Қазақ тілінде немесе басқа тілде оқытатын мектептерде орыс тілін оқып үйрену, сол сияқты орыс тілінде немесе басқа тілдерде оқытатын мектептер де қазақ тілін оқып-үйрену ата-аналардың немесе оқушылардың өздерінің тілегі бойынша жүргізіледі» [5]».

Осыдан білім саласында Кеңес үкіметі билікке келген уақыттан бастап жаппай орыстандыру саясатын ұстанғаны көрінеді. Әсіресе, XX ғасырдың II жартысынан бастап бұл үдеріс одан бетер нақтыланып, тәжірибе жүзінде ушыға түсті:

1 сурет – КСРО кезіндегі қазақ тілінің жағдайы

Дәл осы еркіндік әсерінен оқыту тілі қазақ тілінде жүргізілетін мектептерде оқушылар саны жыл сайын азайып, ата-аналар балаларын орыс тілді мектепке бере бастады. Қазақ тілінің мемлекет деңгейінде статусы төмендеген соң, қазақ тілі тек күнделікті қарым-қатынас құралына айналды. Мәселен, 1981 жылы қазақ мектептері 33 %-ды, 1987 жылы 30,7 %, 1989 жылы 30,2 %-ды құрады:

1 кесте – Қазақ пен орыс мектептерінің салыстырмалы көрсеткіші (1981 ж., 1987 ж., 1989 ж. бойынша)

	1981 ж.	1987 ж.	1989 ж.
Қазақ мектептері	33 %	30,7 %	30,2 %
Орыс мектептері	64,2 %	66,8 %	67,4 %

Кестеде көрсетілгендей, қазақ мектептерінің пайыздық көрсеткіші орыс мектептеріне қарағанда 2 есе аз. Нәтижесінде Қалалық мектептерде, қалалық білім беруде қазақтар санының аздығынан тілдік идеология қарқынды жүрді. Одан бөлек, Алматы қаласының өзінде бір ғана қазақ мектебі болды. Қазақ амалсыздан өзінің баласын орыс мектебіне беруге мәжбүр болды. Бұның барлығы жасанды жолмен тілдің қолданысын шектеп, орыс тілін барлық салада пайдалануға негіз болды.

Бұл орайда қазақ тілінің тіл ретінде қалай сақталып қалды деген заңды сұрақ туындайды. Себеп – қала мен ауыл арасындағы тіл саясатына қатысты тілдік алшақтықтың орын алуы. Жоғарыда көрсетілгендей, Н. Хрущев енгізген тың игеру жылдары Қазақстанда 300 жаңа совхоз құрылып, жан-жақтан құрылысшылар, жастар, жұмысшылар қалаға жер аударылды. Ауылдан қалаға білім алуға келген қазақ жастары да тек орыс тілінде білім алды. Ал ауылдағы жағдай бұдан басқаша: қазақ халқының көп бөлігі ауылда тұрып жатты. Яғни адамдардың ауылдарда орыс тілінде сөйлеуі қажет емес еді. Дәл осы себептен тіл ауылдық жерлерде толық сақталып, бүгінгі күнге дейін жетіп отыр.

XX ғасырдың I жартысында қазақша оқыған азаматтар 50-60-жылдардан бастап-ақ балаларын орыс мектептеріне беру процесі байқалады. Бұның бірінші себебі – қалаларда қазақ мектептерінің азаюы болса, екінші себебі – орыс тілінің үдемелі түрде дамуы. Яғни орыс тілін білген адам ғана жоғары мансапқа ие болып, коммунистік қоғамда тұлға ретінде қалыптаса алды. Мектеп, ғылым, өнер, «жоғары мәдениет» орыс тілінде сөйледі. Сол себепті ата-аналардың көпшілігі балаларының болашағын ойлап орыс мектептеріне берді деп топшылаймыз. Ал қалада өсіп, қала мәдениетімен сусындаған, орыс мектептерінде білім алған буын қазақ тілін ең қарапайым деңгейде немесе мүлдем білмейтін деңгейге жетті. Бұл ұрпақ алмасуы әлі күнге дейін толық ауысып, өзгерген жоқ. Соның әсерінен балалардың туыла сала ана тілінде емес, өзге тілде сөйлеп кетеді. Одан бөлек, балалар тұтынатын кон-

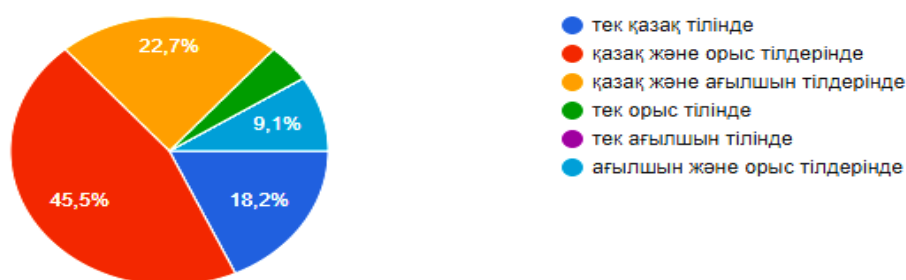
тент тағы бар. Осылардың барлығы – Қазақстан аумағында монотілді балалар санының азаюының негізгі себептері.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Мақала зерттеуі эксперимент әдісін қамтиды. Балалардың ата-анасынан сауалнама алу арқылы қазақ тілі контентін тұтынушылар саны анықталады да, соның негізінде монотілді баланы қалыптастыру жолы нақтыланады. Ал монотілді баланы қалыптастырудың бірден-бір жолы – балаларды қазақ тілді контентпен қамту. Зерттеулерге сүйенсек, әлем бойынша балалардың 40 % -ында планшет бар. Ал 0-8 жас аралығындағы балалар күніне орта есеппен 2,5 сағат гаджеттерде отырады [6]. Кей ата-аналардың экран уақытын қадағаламауынан бұл көрсеткіш одан да көп болуы мүмкін. Сондықтан да медиа саласының өкілдері 0 жастан бастап балаларға қызғылықты әрі танымдық, сапалы контент ұсынулары қажет деп білеміз. Ғалымдардың зерттеуінше, бала әлемді өмірге келгеннен бастап-ақ қоршаған ортасымен таныса бастайды:

2 кесте – Балалардың қоршаған ортасымен танысуы

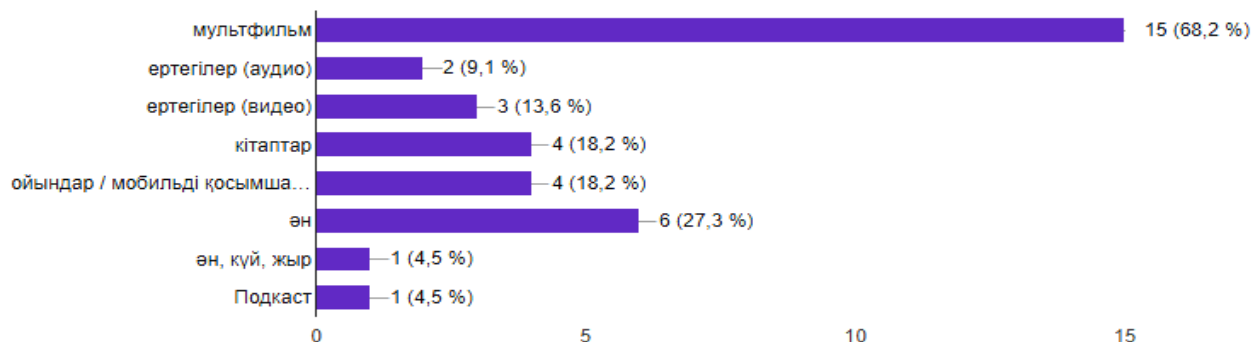
0-2 жас	бейне
2-4 жас	бейне+лексика+интеллект
4 жастан бастап	бейне+лексика+интеллект+оқу [7, б 106].

Біздегі мәселе – балалар контентінің жас ерекшелігіне сай бөлінбеуі. Алдында көрсетілген контенттің барлығы танымдық, қызғылықты, иллюстрациялық тұрғыдан заманауи болғанымен, жас ерекшелігіне сай берілмеген. Мысалы, баласын тек қазақы тәрбиемен өсіруді қалайтын ата-ана 10 айлық баласына қазақша контент таба алмай қиналады. Сауалнама жүргізілген ата-аналардың арасында қазақша контентті тұтынатындардың 45,5 %-ы қазақ және орыс тілдерінде, ал 22,7 %-ы қазақ және ағылшын тілдерінде контент тұтынады. Ал тек қазақ тіліндегі контент тек 18,2 %-ды құрайды.

2 сурет – Қазақ тілінде контент тұтынатын балалардың пайыздық көрсеткіші

Бұл – қазақ тіліндегі контентті аздығы. Демек, контент аз болуының әсерінен балалар басқа тілдерде де контентті тұтыну қажеттілігі туындайды. 0-6+ аралығындағы балалар келесідей контент түрін көбірек көреді:

3 сурет – Баалар тұтынатын контент түрінің пайыздық көрсеткіші

Контенттің 60%-дан астамын мультфильмдер құрайды. Одан кейін екінші орында қазақша әндер, үшінші орында кітаптар мен ойындар / мобильді қосымшалар тұр. Бұлардан соң видео форматындағы ертегілер, күй мен жырлар, подкаст қаралады. Экран дәуірінде тәрбиеленіп, сұйықкристалды дисплейлерге үйренген Альфа буыны Альфа буыны (gen alpha) жеке қуығушылықтарына сай дағдыларды дамыту үшін озық цифрлық құралдар мен қарқынды дамып жатқан технологияларды қажет етеді. Бұл ұрпақ цифрлық құрылғылармен қатар өсіп, олардың қабылдау жүйесі мен танымдық ерекшеліктері жоғары білім алмай-ақ қалыптасты [6, 22].

Талқылау мен нәтижелер. Біздің қазақ тілді балалар контенті 3 айдан басталмайтыны анық. Көбіне балаларға психологиялық тұрғыдан қалыптасқан, тілі шыққан уақытта көретін мультсериалдарды ұсынады. Баланың тілі орыс тілінде шыққаннан кейін бұл мультсериалға қызықпай кетуі мүмкін. Сол үшін адамның фокусына мән беретін заманда балаларға ерте жастан, тіпті, 3-6 айлығынан бастап контент түсіріп бастамасақ, болашақта ересектерге арналған контенттің тұтынатын адам саны да өспейді. Мәселен, ешқандай видео көрсетпесек те, аудионы тыңдатуымызға болады. Яғни қазақ тілінде бесік жыры, күй, ән-жинақ болуы маңызды: «Нәресте ересек адамды көзбен сенімді түрде табады, дыбысқа бұрылып қарайды, сондай-ақ адамды алыс қашықтықтан байқайды. Анасының бет-жүзін мұқият бақылап, көздеріне назар аударады. Анасының өзіне қарата сөйлегеніне жауап ретінде нәресте жымияды» [8, 31], [9, 6].

Бұған қатысты зерттеулер көп. Мәселен, бала алғашқы алты айлығында әртүрлі дыбыстарға реакция береді. 3-5 айлығында сәби қоңырау, музыкалық аспап сияқты дыбыстарды естиді. 6 айынан тембрлік және тоналдық дыбыстарды бір-бірінен ажырата бастайды. Әсіресе, фонемалық естуі қарқынды түрде жүзеге асады. Дәл осы кезеңнен бастап бала ересек адамдардың сөздерін танып, ажыратып, мағынасын түсіне бастайды:

3 кесте – Нәрестелердің психологиялық дамуы

6-7 айлығында күнделікті тұрған нәрсеге бұрылып, қарай бастайды. Күнде көріп жүрген адамдарын таниды.

7-8 айлығында бала аталған нәрсеге қарай алады. Қарапайым айтылған әрекеттерді орындайды (мысалы, "сау бол" дегенде, қолын бұлғау).

Бір жасқа толғанда бала қарапайым нәрселердің, іс-әрекеттердің атауын біледі. "Няй-няй", "ав-ав" сияқты сөздерді қайталай алады [10, 12].

Бұның барлығы – балаға ерте кезден бастап қазақ тілді ортаны қалыптастыру қажеттілігінің дәлелі. Баланың миы барлық сөйлеу әрекеттерін, ересектердің қаратыла айтылған сөздерін, ән мен күйдің бәрін қабылдайды. Қазақ тілін жүйе арқылы оқыту мүмкін емес. Қазақ тілін білу үшін балаға оқулықтың да керегі шамалы. Бала, біріншіден, сөйлеу арқылы қабылданған, әртүрлі музыка, күй, ән жинақтары арқылы қазақы әлемді қабылдай алу мүмкіндігі бар. Екіншіден, тілді меңгеру, сол тілде дұрыс сөйлеу үшін балаға жүйені үйретудің ешқандай қажеттілігі жоқ. Адамзат миы естіген, көрген, тыңдаған, ұстаған нәрсесін есте сақтай алады. Сондықтан да баланың миын ерте кезден-ақ қазақ тілді контентпен қамту керек.

Баланың қазақ тілімен танысуы бесік жырынан басталады. Бесік жыры – баланың ең алғашқы тәрбие құралы: «Анасының дауысынан бөлек, бесік жырындағы үйлесімді сөздер сәби миына әсер етеді. Анасы бесік жыры арқылы балаға ізгі тілек, жақсы өмір, денсаулық, бақыт тілейді. Бұл тілектермен қатар бесік жырларында жергілікті тұрмыс, салт-дәстүр, тарихи, әлеуметтік тақырыптар да қозғалады» [11, 317]. Ең бастысы, бесік жырында айтылған сөздер, тілектер, оқиғалар – барлығы сәбидің миында жатталып қалады. Сол себепті балаға ең кіші кезден бастап қазақ тілінде сапалы бесік жырларын ұсыну қажеттілігі туындайды.

Қазір Youtube желісінде бірнеше бесік жырларының үлгісін кездестіреміз:

Ерте, ерте, ертегім
Ертеден сыр шертемін
Еркелейсің тентегім, балапаным-ай!
Ертегідей өлкенің, келешегі, көркі едің
Өсе берсін өркенің, балапаным-ай!
Тәй-тәй бастың, талпындың,
Жанарыңда жарқын күн
Былдырсайсың бал тілдім, балапаным-ай
Сынығындай алтынның
Үлгісі боп мәрт ұлдың
Батасын ал халқыңның, балапаным ай
Ботақаным-ай, қошақаным-ай

Ата берсін арайлап таң шапағың-ай
Ботақаным-ай, ботақаным-ай [12]!

Айналайын құлыным,
Балапаным, тұнығым.
Бәйтеректің түбінен
Өсіп шыққан шыбығым.
Әлди, әлди, әлди, әлди
Әлди, әлди, бөпешім [13].

Бұл әндер Youtube-та 180 млн, 2,1 млн, 31 млн, 6,9 млн рет тыңдалған. Демек, ұйықтатарда балаларын бесік жырын тыңдататын ата-аналар бар. Бесік жыры – баланың физиологиялық, психологиялық және тілдік дамуын қамтамасыз ететін маңызды тәрбиелік құрал. Бала дүниеге келмей тұрып, миы мен ми қыртысы дамиды:

4 кесте – Нәрестелердің психологиялық даму ерекшеліктері

Мерзімі	Даму ерекшелігі
2,5 ай	Ми қыртысының қалыңдауы
3 ай	Мозолистік дененің түзілуі және глиа жасушаларының өсуі
4 ай	Мишықтағы бөліктердің өсуі
5 ай	Мозолистік дененің қалыптасуы
6 ай	Қыртыс қабаттарының жіктелуі, синаптикалық байланыстардың түзілуі
7-9 ай	Ми сыңарларының асимметриясының айқындалуы, самай бөліктерінің жетілуі [14].

Осылайша, бала дүниеге келген кезде миы белгілі бір дәрежеде дамып, ересек адам миының 25%-ын құрайды. Демек, баланың дүниеге келген сәттен бастап қазақ тілін, қазақы танымды үйрету әбден мүмкін. Бұл, ең алдымен баланың ең жақын адамы – анасының әлдиімен айтылған бесік жырынан бастау алмақ. Сәби бесік жыры арқылы қазақ тілінің сөйлеу сазын естиді. Бұл жырдың негізінде сәби миы қазақша ойлауды кодтайды. Сондықтан балаға қазақы танымды дүниеге келген сәттен бастап-ақ сіңіре беру маңызды.

Бала есейген сайын контент де соғай сай өзгеріп, жаңарып, өсіп тұруы қажет. Әр жастағы балалар контенті жас ерекшелігіне, психологиялық, танымдық қабылдауына сай өзгеріп отырса, баланың қызығушылығы арта түседі, әлемді қазақ тілінде тануды жалғастырады. Мәселен, 2 жасқа дейін бала сенсорлық қабілетін шыңдаса, 2-3 жасында балада дүниені тануда белсенділік танытады. Пішіндер, түстер әлемін көреді. Өртүрлі заттарды ұстап көреді. Қиялы дами бастайды. Күнделікті өмірде қажетті сөздерді атайды. Пиаже бойынша бала 2-7 жасқа дейін әлеуметтік қатынасқа түседі; білімге қызығушылығы оянады; сөйлеу қарқыны дамиды; қиял және символдық ойын қалыптастырады. Дәл осы тұста баланың қиялы жақсы дамиды. Бұл кезеңде баланың танымын қазақтың ертегілерімен, жаңылтпаштарымен, жұмбақтарымен, батырлардың ерліктерімен таныстыруымызға болады.

Қазақтың дәстүрін, тарихын, әдеби мұрасын мультфильм арқылы беру де маңызды. Олардың қатарына «Мұзбалақ», «Батыр бала», «Қажымұқан», «Толағай», «Алпамыс» сияқты толықметражды анимациялық мультфильмдерді ұсынуға болады. Бұндай фильмдердің артықшылығы – қазақ мәдениетімен, дәстүрімен танысып, қазақы дүниетанымды бойына сіңіру. Осындай форматтағы мультфильмдер балаларға қызығушылық тудырып, культ образ қалыптастыра алады. Яғни Қажымұқанға, Толағайға, Алпамыс батырларға қарап, балалар батыр, батыл, ержүрек болуға ұмтылады. Қазақтың ержүрек батырларының негізінде «қазақы культ бейнесі» туындайды. Мысалы, қазірдің өзінде балалар келесідей анимациялық толықметражды мультфильмдер қызыға көрген:

5 кесте – Қазақ тіліндегі мультфильмдер мен олардың қаралым саны

Мультфильмдер	Қаралым саны
«Қажымұқан» мультфильмі	6,1 млн
«Керей мен Жәнібек» мультфильмі	1,9 млн
«Қазақ елі» мультфильмі	7,6 млн
«Толағай» мультфильмі	10 млн
«Алпамыс» мультфильмі	5,4 млн
«Мұзбалақ» мультфильмі	5 млн
«Ордабасы» мультфильмі	5,7 млн
«Отырарды қорғау» мультфильмі	6,2 млн
«Ер Төстік және Айдаһар» мультфильмі	1,3 млн

Америкалықтардың барлығына ортақ, дүниежүзіне танымал «Marvel» комиксі, толықметражды фильмдері сияқты біз де қазақстандықтарға ортақ қазақы батырлардың жаңа образын тудыра аламыз. Кестеде берілген статистика сүйенсек, қазақ батырларын тануға, оларды білуге деген сұраныс бар. Бірақ бұны біз тек қазақ балаларының арасында ғана емес, барлық қазақстандық балаларға да ортақ бейне ретінде қалыптастыруымыз керек. Қазақ батырларының бейнесі мен олардың ерлігі – тек қазақтарға ғана емес, барлық қазақстандық балаларға ортақ мұра. Яғни Қазақстанда тұратын әр балаға кезінде қазақтың ұлан байтақ жерін сақтаған батырларды жаңа бейнеде көрсетуіміз қажет.

Мысалы, «Marvel» комикстері жаңа кейіпкерлерімен, фантастикалық оқиғаларымен балаларды қызықтыра алады. Бұл бейне тек ағылшындарға арнап жасалмаған. «Marvel» комикстері ағылшын тілін білетін, білгісі келетін барлық адамзатқа ортақ дүние ретінде қаралады.

Балалар психологиясы бойынша олар кіші жастан бастап өздеріне ұнайтын образдарға еліктей бастайды, өскенде солар сияқты болуды армандайды. Еліктеу баланың интеллектуалды және әлеуметтік дамуына, тұлға болып қалыптасуына тікелей әсер етеді.

Еліктеуден қиял туады. Бала қиялдауға үйренеді. Қиял – баланың дамуына, оның еркін ойлауына мүмкіндік беретін маңызды процесс: «Балада қиял ерте оянады. Бірақ оның жанында суреттеулер аз болғандықтан, оның аз, тайыз қиялы ашық, жанды болады. Бала түсін өңім деп біледі. Балаға дүниедегі бір заттың бәрі жанды сықылды көрінеді. Баланың түсінуінше дүниеде мүмкін емес нәрсе жоқ. Бәрі мүмкін, бәрі болатындай. Бала ертегінің бәрі шын деп ұғады. Жоғарғы ерні қыбырлап, төменгі ерні жыбырлап Қобыландының Тайбурылы сөйлейді десең, көк ешкінің құйыршығы жұлынып қалған соң, бір құйыршық бала болыпты десең, қотыр тай құрық салғанда құнан болады, жүгендегенде дөнен болды, ерттегенде бесті ат болды десең, бала осылардың бәрін шын көреді» [15, 67].

Қазақтың ауыз әдебиет үлгілері мен көркем шығармаларды жаңаша форматта беру – заман сұранысы:

Бір қоянды міндім де
аспанға ұштым,
Екпініне шыдамай, жерге
түстім.
Алты күндей ақ боран
соғып еді,
Жалғыз қурай ығында ас
қып іштім.

4 сурет – «Қырық өтірік» шығармасындағы сюжет

Берілген «Қырық өтіріктің» үзіндісі арқылы баланың ойлау қабілеті мен қиялын дамыту әбден мүмкін. Суретті өлеңдер, ертегілер баланың ойлау қабілетімен бірге қазақ тілінде сөйлеуге де үйретеді. Бұл орайда ертегілерді оқытудың, көрсетудің маңызы зор: «Жан тұрмысы өркендеу үшін, яғни ойы, ақылы кеңейіп, құлқы түзеліп, тілі баю үшін жас балаға ертегі – тым қымбат нәрсе. Бала ертегіні жан-тәнімен тыңдайды. Ертекке шын көңілімен нанады. Бала құрғақ ақылды ұқпайды. Жандандырып, суреттеп алып келмең ұғады. Мысалы, балаға өтірік айтпа деген құрақ сөзің желге айтылғанмен бірдей. Егер сен балаға өтірікші туралы ертеке айтсаң, сол ертеке өтірікшінің өтірігін қор болғанын, зиян көргенні суреттеп алып келсең, міне, бала өтірік айтпау керек екендігін сонда ұғады» [15, 87].

Қорытынды. Еркін елде өмір сүріп жатқан балалардың өмір сүру ортасын таза қазақ тіліне ауыстыру үшін балалардың тілдік ортасына мән беру қажет. Баланың тілі қазақ тілінде шығуында отбасы конституциясы ғана емес, күнделікті өмірге тұтынатын контент тілі де маңызды. Өкінішке орай, балаларға қазақ тілінде ұсынылатын контент жас ерекшелігіне қарай бөлінбеген. Әртүрлі жастарға арналған контент бірігіп жатыр. Біздің зерттеуімізге сүйенсек, балалар контенті баланың туылған сәтінен басталуы керек. Бесік жыры, күймен берілген әуен есту деңгейінде балаларға қазақы танымнан хабар беріп, бірте-бірте кодтала береді. Балаға контентті жас ерекшелігіне сай бейімдеп беру арқылы қазақ тіліндегі өнім саны көбейе бермек. Бала қазақ тілінде мультфильмді, ертегілерді, ән, әуен, радионы тыңдап өссе, мектеп жасында тілге қатысты дау туындамайды.

Бәрімізді ортақ тарих, мүдде, құндылық, мәдениет біріктіреді. Ендеше, Қазақстандағы ортақ мәдениетті, тарихты, құндылықты, мүддені бір тілде тудыру міндет. Қазақ тілі – қазақтардың емес, қазақ

медиасын, қазақ тарихын, құндылығын, мүддесін, мәдениетін жақын тұтқан, қызыққан адамдардың тілі. Сол үшін тілден бөлек, сол тілде жасалатын медианы, тарихты, құндылықты, мәдениетті бірге жасауымыз міндет. Тіл соның бәрін жеткізуші құрал ғана. Ұлттық біртұтас идеологияны жеткізуде тіл – үлкен дәнекер. Біздегі мақсат – тілді үйрету емес, тіл арқылы қазақ тілінің мәдениетін тарату. Өйткені, біздіңше, ұлттық идентификация (бірегейлік) дұрыс құрылып, жүйеленіп, құндылықтарымыз бір жерге тоғысқан сәтте, тіл де өздігінен үйретіле береді.

Қаржыландыру туралы ақпарат. Мақала 2025-2027 жылдарға арналған ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық жобалар бойынша гранттық қаржыландыру аясында жазылды. Зерттеуді Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырды (AP26103905).

Мүдделер қақтығысы: Авторлар мүдделер қақтығысының жоқ екенін мәлімдейді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

- 1 **Бекмаханов Е.Б. Присоединение Казахстана к России** [Текст]: документы / Е.Б. Бекмаханов. – М.: 1957. – 340 с.
- 2 **Центральный государственный исторический архив Ленинграда** (далее – ЦГИАЛ). Ф.81. ОП.1. Д.258. Л.42.
- 3 **Сембаев А.И. Очерки по истории казахской советской школы** [Текст]: очерк / А.И. Сембаев. – Алма-Ата: Казахское государственное учебно-педагогическое издательство, 1958. – 331 с.
- 4 **Ayagan Y.S., Duvanbekov R.S., Kuleimenov A., Abishev J.B., Kuleimenova L.M. The first Kazakh-Russian schools of a class-lesson system established in the Bukei Horde, Kazakhstan by Zhangir Khan as a new pedagogical trend** [Text] / Y.S. Ayagan, R.S. Duvanbekov, A. Kuleimenov, J.B. Abishev, L.M. Kuleimenova // Электронный научно-образовательный вестник «Здоровье и образование в XXI веке». – 2016. – Т. 18, № 6. – С. 15-20.
- 5 **Сталин – біздің ардақты әкеміз.** // Сталин жолы. 1950. – Январь. – № 1. – С. 2-3.
- 6 **Tanase M., Parkison P. 'Once Upon a Practice': Fairy Tales, Folk Knowledge and the Scholar-Practitioner** [Text] / M. Tanase, P. Parkison // Higher Education for the Future. – 2025. – № 3. – P. 5-7. DOI: 10.1177/23476311251379630
- 7 **Черникова Н.А., Сатанин Л.А., Шелеско Е.В., Данилов Г.В., Агрба С.Б. и др. Врожденные базальные энцефалоцеле, включающие функционально значимые структуры** [Текст] / Н.А. Черникова, Л.А. Сатанин, Е.В. Шелеско, Г.В. Данилов, С.Б. Агрба, А.Н. и др. // Вопросы нейрохирургии имени Н.Н. Бурденко. – 2024. – № 5. – С. 102-109.
- 8 **Шипова Н.С. Психология детей и подростков: практикум** [Текст]: учебный материал / Н.С. Шипова. – Кострома: Костромской государственный университет, 2024. – 102 с.
- 9 **Тифонова, Е.В. Детская игра с позиций культурно-исторической психологии: подмена, утрата и воссоздание идеальной формы деятельности в образовательном пространстве** [Текст] / Е.В. Тифонова // Культурно-историческая психология. – 2022. – Т. 18, № 3. – С. 5-12.
- 10 **Венгер А.Л., Захарова Е.И., Карабанова О.А., Марциковская Т.Д. Когнитивная психология детства – бесценное наследие** [Текст] / А.Л. Венгер, Е.И. Захарова, О.А. Карабанова, Т.Д. Марциковская // Культурно-историческая психология. – 2025. – Т. 21, № 4. – С. 6-14.
- 11 **Gunes H., Gunes N. The effects of lullabies on children** [Text] / H. Gunes, N. Gunes // International Journal of Business and Social Science. – 2012. – Vol. 3, № 7. – 318-319.
- 12 **Бесік жыры** [Электрондық ресурсы]. – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0hCqGt8ByGQ&t=25s> (жүгінген күні: 11.01.2026 ж.).
- 13 **Бесік жыры** [Электрондық ресурсы]. – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=t42FMvDVCUw> (жүгінген күні: 11.01.2026 ж.).
- 14 **Стадии развития мозга** [Электронный ресурс]. – URL: https://tomatis-spb.ru/sp_faq/стадии-развития-мозга/ (дата обращения: 11.01.2026).
- 15 **Жұмабаев М. Педагогика** [Текст]: книга. / М. Жұмабаев. – Туркестанское государственное издательство: 1923. – 148 б.

REFERENCES:

- 1 **Bekmahanov E.B. Prisoedinenie Kazahstana k Rossii** [Accession of Kazakhstan to Russia]. Moscow, 1957, 340 p. (In Russian)
- 2 **Central'ny'y gosudarstvenny'y istoricheskij arhiv Leningrada** [Central state historical archive of Leningrad] (TsGIAL). Fond 81, Inventory 1, File 258, Folio 42.
- 3 **Sembaev A.I. Oчерki po istorii kazahskoj sovetskoj shkoly'** [Essays on the history of the Kazakh Soviet school]. Alma-Ata, Kazahskoe gosudarstvennoe uchebno-pedagogicheskoe izdatel'stvo, 1958, 331 p. (In Russian)
- 4 **Ayagan Y.S., Duvanbekov R.S., Kuleimenov A., Abishev J.B., Kuleimenova L.M. The first Kazakh-Russian schools of a class-lesson system established in the Bukei Horde, Kazakhstan by Zhangir Khan as a new pedagogical trend. E'lektronny'y nauchno-obrazovatel'ny'y vestnik «Zdorov'e i obrazovanie v XXI veke», 2016, vol. 18, no. 6, pp. 15-20.**

- 5 **Stalin – bizdin ardakty akemiz** [Stalin is our esteemed father]. *Stalin zholy*, 1950, no. 1, pp. 2-3. (In Kazakh)
- 6 **Tanase M., Parkison P. 'Once upon a practice': fairy tales, folk knowledge and the scholar-practitioner.** *Higher Education for the Future*, 2025, no. 3, pp. 5-7. DOI: 10.1177/23476311251379630
- 7 **Chernikova N.A., Satanin L.A., Shelesko E.V., et al. Vrozhdennye bazal'nye encefalocеле, vkluchayushchie funktsional'no znachimye struktury** [Congenital basal encephalocelles involving functionally significant structures]. *Voprosy' neirohirurgii imeni N.N. Burdenko*, 2024, no. 5, pp. 102–109. (In Russian)
- 8 **Shipova N.S. Psihologiya detej i podrostkov: praktikum** [Psychology of children and adolescents: practical course]. Kostroma, Kostromskoj gosudarstvennyj universitet, 2024, 102 p. (In Russian)
- 9 **Tifonova E.V. Detskaya igra s pozicij kul'turno-istoricheskoy psihologii: podmena, utrata i vossozhdanie ideal'noj formy' deyatel'nosti v obrazovatel'nom prostranstve** [Children's play from the perspective of cultural-historical psychology: substitution, loss and reconstruction of the ideal form of activity in the educational environment]. *Kul'turno-istoricheskaya psihologiya*, 2022, vol. 18, no. 3, pp. 5–12. (In Russian)
- 10 **Venger A.L., Zaharova E.I., Karabanova O.A., Marcikovskaya T.D. Kognitivnaya psihologiya detstva – bescennoe nasledie** [Cognitive psychology of childhood – an invaluable heritage]. *Kul'turno-istoricheskaya psihologiya*, 2025, vol. 21, no. 4, pp. 6-14. (In Russian)
- 11 **Gunes H., Gunes N. The effects of lullabies on children.** *International Journal of Business and Social Science*, 2012, vol. 3, no. 7, pp. 318-319.
- 12 **Besik zhyry** [Kazakh lullaby]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=0hCqGt8ByGQ&t=25s> (accessed 11 January 2026). (In Kazakh)
- 13 **Besik zhyry** [Kazakh lullaby]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=t42FMvDVCUw> (accessed 11 January 2026). (In Kazakh)
- 14 **Stadii razvitiya mozga** [Stages of brain development]. Available at: https://tomatis-spb.ru/sp_faq/stadii-razvitiya-mozga (accessed 11 January 2026). (In Russian)
- 15 **Zhumabaev M. Pedagogika** [Pedagogy]. Turkestanskoe gosudarstvennoe izdatel'stvo, 1923, 148 p. (In Kazakh)

Жіберілген күні: 25 маусым 2026 ж. **Қабылданған күні:** 10 тамыз 2026 ж.

Жарияланған күні: 30 қыркүйек 2026 ж.

Авторлар туралы мәліметтер:

Шакенова Меруерт Жубановна* – PhD докторант, терминология бөлімінің кіші ғылыми қызметкері, Ш. Шаяхметов атындағы «Тіл-Қазына» ғылыми-практикалық орталығы, Қазақстан Республикасы, 010000, Астана қ., Арнасай 110, e-mail: merushakenovaert@gmail.com, тел: +77753439561. ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1850-668X>.

Алпысбай Әлия Рүстемқызы – PhD докторант, ғылыми қызметкер, «Bilim Innovations Group» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі, Қазақстан Республикасы, 050000, Алматы қ., Сүйінбай даңғылы 63. e-mail: mtjd_2021@mail.ru, тел: +77025598368. ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6937-4578>.

Әбсадық Алмасбек Ахметұлы – филология ғылымдарының докторы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, 110000, Қостанай қ., Байтұрсынов көш., 47. e-mail: absadyk.aa@ksu.edu.kz. тел: +77029172447. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1657-029X>.

Шакенова Меруерт Жубановна* – PhD докторант, младший научный сотрудник отдела терминологии, научно-практический центр «Тіл-Қазына» имени Ш. Шаяхметова, Республика Казахстан, 010000, г. Астана, ул. Арнасай, 110, тел.: +77753439561, e-mail: merushakenovaert@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1850-668X>.

Алпысбай Әлия Рүстемқызы – PhD докторант, научный сотрудник, Товарищество с ограниченной ответственностью «Bilim Innovations Group», Республика Казахстан, 050000, г. Алматы, пр. Суюнбая, 63, тел.: +77025598368, e-mail: mtjd_2021@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6937-4578>.

Әбсадық Алмасбек Ахметұлы – доктор филологических наук, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, Республика Казахстан, 110000, г. Костанай, ул. Байтұрсынова, 47, тел.: +77029172447, e-mail: absadyk.aa@ksu.edu.kz, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1657-029X>.

Shakenova Meruert Zhubanovna* – PhD student, Junior Researcher, Department of terminology, Sh. Shayakhmetov National Scientific and Practical Center “Til-Qazyana”, Republic of Kazakhstan, 010000,

Astana, 110 Arnasay Str., tel.: +77753439561, e-mail: merushakenovaert@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1850-668X>.

Alpysbay Aliya Rustemkyzy – PhD student, Researcher, Bilim Innovations Group Limited Liability Partnership, Republic of Kazakhstan, 050000, Almaty, 63 Suyunbay Ave., tel.: +77025598368, e-mail: mtdi_2021@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6937-4578>.

Absadyk Almasbek Akhmetuly – Doctor of Philological Sciences, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan, 110000, Kostanay, 47 Baitursynov Str., tel.: +77029172447, e-mail: absadyk.aa@ksu.edu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1657-029X>.

МРНТИ 14.35.09

УДК 378

<https://doi.org/10.52269/SEPT2632289>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КАРЬЕРНОЙ РЕЗИЛЬЕНТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ УНИВЕРСИТЕТА

Шокубаева З.Ж. – PhD докторант, Торайгыров университет, г. Павлодар, Республика Казахстан.

Попандопуло А.С.* – PhD, профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар, Республика Казахстан.

Ксембаева С.К. – к.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар, Республика Казахстан.

Антикеева С.К. – PhD, ассоциированный профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар, Республика Казахстан.

В условиях стремительных социально-экономических изменений, цифровизации рынка труда и роста неопределённости профессиональных траекторий особую актуальность приобретает проблема формирования карьерной резильентности обучающихся в образовательной среде университета. Карьерная резильентность рассматривается как интегративное личностно-профессиональное качество, обеспечивающее способность будущего специалиста адаптироваться к изменяющимся условиям профессиональной деятельности, преодолевать стрессовые ситуации, профессиональные кризисы и неопределённость, а также сохранять мотивацию к развитию и самоактуализации. В статье обосновывается значимость психолого-педагогических условий, способствующих формированию карьерной резильентности у студентов в процессе вузовского обучения. Подчёркивается роль образовательной среды университета как пространства целенаправленного развития личностных ресурсов обучающихся, включая мотивационно-ценностную сферу, рефлексивные способности, навыки саморегуляции и профессионального самоопределения. Особое внимание уделяется таким условиям, как психологически безопасная и поддерживающая образовательная среда, внедрение практико-ориентированных и интерактивных форм обучения, а также интеграция карьерного консультирования и психологической поддержки в образовательный процесс. Отмечается, что эффективное формирование карьерной резильентности возможно при междисциплинарном подходе, объединяющем педагогические технологии, психологическое сопровождение и управленческие механизмы развития образовательной среды. Делается вывод о том, что системная реализация психолого-педагогических условий в университете способствует повышению конкурентоспособности выпускников, их готовности к непрерывному профессиональному развитию и устойчивости к вызовам современного рынка труда.

Ключевые слова: карьерная резильентность, образовательная среда университета, психолого-педагогические условия, профессиональное самоопределение, психологическая устойчивость.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАР УНИВЕРСИТЕТТІҢ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ КАРЬЕРАЛЫҚ ТӨЗІМДІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Шокубаева З.Ж. – PhD докторант, Торайгыров университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы.

Попандопуло А.С.* – PhD, профессор, Торайгыров университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы.

Ксембаева С.К. – п.ғ.к., профессор, Торайгыров университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы.

Антикеева С.К. – PhD, қауымдастырылған профессор (доцент), Торайгыров университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы.